

La Guerra del Francès a Catalunya

La construcció històrica de la memòria de la Guerra del Francès.

Durant la Guerra del Francès van tenir lloc a Catalunya i a Espanya una sèrie d'esdeveniments que tindrien –en alguns casos de manera immediata- una projecció històrica d'enorme importància política, cultural i religiosa. Es tractava de xocs bèl·lics i d'expressions d'acció col·lectiva expressades a través d'aixecaments civils contra els francesos i contra les autoritats locals pusil·lànimes, dels quals tenim un bon feix de casos repartits arreu del territori: les batalles del Bruc i de Bailén, els setges de Girona, Tarragona i Saragossa, o les cremes de paper segellat de Manresa i el dos de maig de Madrid. Fets, *lieux de mémoire* i personatges elevats a l'altar dels herois com ara el timbaler del Bruc, el palleter de València, i tota la sèrie de guerrillers de llegenda projectats com a mite mobilitzador al llarg del segle XIX i bona part del XX.

Elements d'unanimitat i de cohesió idealitzats com a bàlsam d'una societat conflictiva, molt més real. La seva repercussió van anar molt més enllà del record de la història batalla, en la mesura que van influir en la construcció de referents simbòlics i vincles d'identitat política de llarga durada, amb el recurs del ritual de la festa, la literatura de format culte o popular, la historiografia o el control del calendari. Un lloc de tensió entre l'àmbit local i nacional, entre la concepció de la societat liberal i la comunitària, tradicionalista i catòlica. Espais i fets històrics que van servir d'element d'actualització política per a corrents ideològics sovint contraposats, des del carlisme fins al republicanisme. Una perspectiva que serveix per a enriquir el debat sobre la construcció de l'estat nació a Catalunya i a Espanya, i el paper que hi van jugar les polítiques de memòria.

Cal fer notar la rapidesa amb la qual va començar a aparèixer un tipus de relat que va contribuir amb el temps a la creació del mite patriòtic. Més enllà de la literatura que apareix lligada a la glorificació de les batalles, en els parts i informes dels caps militars o en la propaganda feta a través dels romanços, cançons i sermons, la temeritat dels revoltats el dos de maig a Madrid, o les “victòries” tingudes al Bruc o a Bailén van despertar l’interès dels publicistes gràcies al seu gran potencial evocador i mobilitzador. No obstant això, depenia en bona mesura on es posava l’èmfasi, bé en el protagonisme del poble, bé en el paper conductor dels oficials de l’exèrcit, o bé en la intercessió dels sants i de les mare de déu locals. En el cas català, el protagonisme dels sometents i dels terços de miquelets va servir tant per aquells que volien subratllar el pes dels actius populars en el decurs del conflicte (el liberalisme progressista i el republicanisme posterior), com per aquells sectors que volien refundar la tradició secular dels sometents en una altra més escorada al control social i polític local, adaptat inclús per a fer front a les noves formes de conflicte sorgides de la societat industrial. D’aquesta manera, l’evocació del rol jugat pels sometents durant la guerra del francès va servir per a fer una crida constant a la unitat primigènia de la societat davant d’un enemic abans exterior i ara interior. Així, el que presenciaven davant seu els pagesos armats amb trabucs i amagats rere els penyals de can Massana, en ple massís de Montserrat, era, segons aquesta imatge, els exèrcits de la revolució contra els paisans defensors de la família, de la Religió i del Rei, la lluita eterna entre el Bé i el Mal. De forma simptomàtica, aquests escrits i proclames ignoraven la presència i intervenció dels soldats procedents de l’exèrcit regular, intervenció recordada de forma abundant, per contrast, en el cas de les commemoracions de la ciutat de Girona.

La intervenció del poble, doncs, no va ser “qualsevol participació”, sinó que es va percebre com una intervenció mediatitzada, enquadrada, tot un model d’acció social. El paper del poble per al liberalisme va quedar reduït a un paper de difícil vindicació, bàsicament perquè el moderantisme i el conservadorisme va optar des d’un bon principi per situar-lo de manera subordinada respecte els líders naturals de la comunitat. Al seu costat, la dreta liberal culta va preferir evocar molt més els valors emocionals i heroics del poble, comparable amb els fets més gloriosos del passat: contra els romans, contra els sarrains durant la Reconquesta i ara contra Napoleó. En canvi, es deixava en un segon lloc el valor de la Constitució de Cadis i el caràcter dels canvis polítics i socials que se’n derivaven. Un exemple molt clar és la interpretació condensada per

l'historiador moderat Modesto Lafuente, un dels grans artífexs de la codificació simbòlica de la història nacional liberal espanyola, i que tindrà una enorme influència en els manuals d'història del segon ensenyament durant generacions. I és que cada família política interpretava i s'apropiava de manera distinta del record de la Guerra del Francès. Els liberals progressistes i els republicans se centraren en una memòria menys tenyida de religiositat i més ocupada en el paper jugat pel poble i per la seva sublimació militar, la guerrilla. Menys acord va generar, en canvi, la interpretació de les juntes. Pels republicans federals, les juntes van significar el precedent més immediat d'una cultura federal, de base, oposada a la nefasta pràctica centralitzadora.

La Guerra del Francès va obrir la possibilitat de fer lectures nacionalment distintes, encara que complementàries, de la contribució feta per cada un dels mites en la construcció de la memòria nacional. L'historicisme català va crear uns vincles amb el passat particulars. Els seus punts de referència bàsics en la lluita per la llibertat eren 1640, Pau Claris i la defensa de Barcelona el 1714, mentre que per la major part de la historiografia espanyola ho eren els comuns i a tot estirar el moviment de les germanies. S'establia una genealogia distintiva que tenia una línia de continuïtat en la Guerra del Francès, interpretada, això sí, com una ocasió privilegiada on s'havien posat en moviment totes les energies de la nació, abans dividides, quan no confrontades, però ara unànimes. Es tractava també d'una unanimitat *diversa*, és a dir, que permetia explicar l'aportació catalana a partir de la seva especificitat –reconeguda també pels ocupants francesos–, del tremp de forces irregulars del país enfront de l'exèrcit regular, acusat, en algun moment, d'abandonar al seu destí la població catalana. Uns materials culturals que permetien a federals, d'una banda, i a regionalistes conservadors o carlistes, de l'altra, de construir una memòria tendencialment centrífuga respecte de l'espanyola. A finals del segle XIX o durant els fastos del primer centenari, s'estava a un pas d'una nova interpretació catalanista en la qual el subjecte ja no era la nació espanyola sinó l'esforç del poble català, més o menys condimentat de suport religiós, segons es tractés. Esdeveniments que van servir a diverses ciutats (Manresa, Igualada, Girona o Tarragona), per tal de replantejar el seu lloc respecte de la memòria nacional espanyola i catalana, de vegades de forma complementària o d'altres de forma alternativa. L'ús polític de la història oferia una excel·lent i variada oportunitat d'instrumentalització. Sense anar més lluny, el timbaler del Bruc podia servir com a “defensor de la terra”, o hereu dels primers herois espanyols que van donar la seva vida

a Numància. Podia ser un vailet model de bon cristià –no en va tocava el timbal de la congregació dels Dolors de Santpedor-, o integrant dels “primers grups de liberals” que va donar la comarca, tal i com assegurava la premsa federal manresana.

Lluís Ferran Toledano
Universitat Autònoma de Barcelona